

DISSERTATIONIS
DE
USU ET APPLI-
CATIONE HI-
STORIÆ
AD
VITAM CIVILEM.

PARTEM PRIOREM,
*Suffragio Amplissima Facultatis
Philosophicæ, in Regia ad Auram
Academia,*

P R Æ S I D E
VIRO CELEBERRIMO
MAG. ALGOTHO
S C A R I N,

Histor. & Moral. PROFESS. Ab.
PRO GRADU

Eruditorum examini modeste submittet

Si DEo visum fuerit ABOÆ,
In Auditorio Maximo d. II Junii 1726.

HENRICUS HASSEL,
ALANDUS,

UPSALIÆ, Literis WERNERIANIS

*Hans Gustaf Bergius
15 Decembris. 1742.*

S:Æ R:Æ M:TIS
MAGNÆ FIDEI VIRO,

Reverendissimo

PATRI ac DOMINO

DN. HERMANNO
WITTE,

S.S. Theologiæ DOCTORI Cele-
bratissimo, Diœceseos Aboënsis EPI-
SCOPO Eminentissimo, Academiz
ibid. Regiæ PROCANCELLARIO Ma-
gnificentissimo, Vener. Consistorii
PRÆSIDI Gravissimo.

MÆCENATI SUMMO.

KANSALLIS-
KIRJASTO

Quas de applicatione histo-
riæ consignavi pagellas,
Tuo Reverendiss. Pater,
conspectui submittere sustineo. Ar-
gumentum non displiciturum spero.
Ipsemet quippe recordaris Te Rev.
Pater, Historia olim magistra, robu-
stam

stam adquisivisse sapientiam, qua
in Ecclesia dogmatum puritatem, ac
morum sanctitatem promoves, &
re hoc exigente, salutaria Patriæ
consilia subministrare vales. Quin
etiam, ubi mortalitatem expleveris,
Historia virtutum Tuarum, Rev.
Pater, memoriam ad posteritatem
transmittet. Materiam hanc pro
sua dignitate non tractatam esse fa-
teor; defectum itaque opellæ hujus
Tuum Rev. Pater, Nomen, eidem
præfixum, suppleat. Ex quo pri-
mum literis operari cœpi, variis cum
difficultatibus conflictatus sum. Ubi
excidium Patriæ, literarum subsidia
mibi absorbsit, eorum loco calamita-
tes reddidit exsiliū. Hinc angusta res
domi, panem potius, quam eruditio-
nem lucrandi, anxias sæpe curas in-
gescit. Divinæ vero providentiæ
munus

munus est, quod hæc adversitates, a
sapientiæ studiis, quorum amor in
hæret medullis infixus, me non dum
abstraxerint. Jam ad Te, Rev. Pa-
ter, cœu Tutelare Musarum Nostra-
rum Numen, confugio. Tuum Pa-
trocinium supplex ambio. In Te, post
DEUM, spes est omnis reposita. Si
Tui favoris in me strîcturas emit-
tere dignatus fueris, qualiscunque
diligentiæ fructu me non destitutum
iri, certissime persuasus sum. Pro
perenni Tua Reverendissime Pater
incolumitate ardentissima fundere
vota non intermittam.

Reverendissimi Nominis Tui

cultor devotissimus

HENRICUS HASSEL.

I. N. 7.
CONTINUATIO
PARTIS PRIORIS.

§. IX.

Qui res narrant magnorum Hominum, adhuc superstitum, qui scribendi provinciam illis injunxerunt, a quibus beneficia acceperunt, vel expectant, qui historiam illorum censuræ subjiciant, eam illis dedicant, præcipuè si in eadem degant republica, vel qui vitas defunctorum scribunt, quibus ullo modo obstricti sunt, & quorum propinqui vivunt, aut ministri, quibus in rebus administrandis usi sunt; ubi aliquæ harum circumstantiarum adfuerint,

non potest fieri, quin Historicus ab officio sæpe deflectat, virtutes mediocres nimis extollat, nævos prætereat, vel virtutum specie commendet, arcana vitæ privatæ reticeat, rationem consiliorum occultet, secunda virtuti, adversa fortunæ tribuat, & in omnibus honori eorum velificetur. Ut veritas in hoc casu inveniat, actiones inter se comparandæ, & totius vitæ cursus considerandus est. Quod alioquin petitio principii foret, id heic tutissima est ratio investigandi veritatem. Ex actionibus de ingeniis, & contra, ex ingeniis & actionibus de finibus, ex finibus rursus de aliis actionibus & moribus judicandum. Inimici

mici & anonymi multa referunt, sed illa a calumniis discernere desperatus est labor. *Epistolæ ad amicos*, & alia genuina scripta multos nodos solvere apta sunt. Occupationes quotidianæ magnorum Virorum, & leviores casus, aniam sæpe præbent de ingeniis eorum, & gravioris ponderis actionibus judicandi. In omnibus modus tenendus, ne conjecturis & argutiis, umbra pro corpore captetur.

§. X.

Historiographi, qui pro salario scribunt, & integras regnorum historias conficiunt, multa in favorem istarum nationum adferre solent. Ut ju-

stitiam armorum illis afferant, veras bellorum causas raro indicant; prætextus nonnunquam adhibent ita speciosos, ut eos a veris causis separare non parum sagacitatis requirat. Ad hanc difficultatem tollendam, multum adjumenti accedit, si controversiæ inter vicinas gentes agitari sivetæ, earum ortus, progressus, & quæ in illis latent discordiarum semina, patuerint. Victorias etjam suæ nationis copiosè explicant, clades leviter attingunt, aut, veris earum causis subtractis, falsas substituunt. Heic alia non datur ratio quærendi verum, quam utriusque partis Historicos consulere, & circumstantias accurate ponderare; unde si non
apo-

apodicticè, verosimiliter tamen
judicari posse vix dubitamus.

§. XI.

UBi rempublicam internis
motibus concuti contigerit,
& diversæ factiones in se invi-
cem concurrant, ut summa re-
rum omnium turba oritur, ita
historiam monstrosi ejuscemo-
di status inquirere oppidò ar-
duum. Astutiæ & violentiæ
tanta est mixtura, ut quid utraq;
effecerit discerni vix possit. Bo-
num publicum omnes in ore
habent, dum quilibet privatum
quærit commodum. Id scien-
dum, historicos justitiæ causæ
plerumque ex eventu metiri.
Hinc parti succumbenti multa
falso tribuuntur enormia facta,
quum victrix immerita sæpe

laude cumuletur. Lectoris hic est, suis uti oculis, & dispicere, quibus utraque causla nitatur fundamentis, & quis verus & primarius utriusque scopus. Notitiam particularium actionum, quantum fieri potest, quæret, omnium rationes rimari, molestæ sedulitatis opus foret.

§. XII.

NON alii pertinaciori odio se invicem consecrantur, quam quos religionis negotium committit. Pluribus enim perivassimum est, se conscientiaæ suæ minus recte consulere, nisi adversus dissidentes insurgant. Quin etjam vix ullæ controversiæ agitantur sine calumniis, quibus animi utriusque partis ex-
aspe-

asperantur. Causas politica-
rei religionis crebrè & præpo-
sterè misceri cuilibet notissi-
mum. Hinc, qui historiam con-
trariæ sectæ scribunt, non tan-
tum multa nonnunquam dog-
mata ei affingunt, sed de vita et-
jam & moribus adversariorum,
modisq; religionem propagan-
di illis usitatis, plurima præter ve-
ritatem dicunt. Qui plenam hu-
jus rei fidem desiderat, vel Bæli-
um adeat in voce Luther, & vi-
deat crassa mendacia, quæ Pon-
tificii integris tractatibus de Me-
galandro sparserunt. Nec tu-
tius rerum, in aliqua Secta acta-
rum, cognitio ex ejus defenso-
ribus acquiritur. Hi enim suæ
partis studio abrepti, multa in
ejus favorem addunt, vel reti-

cent. Utrosq; ipsa necessitas a vero abducit. Alioquin enim pro falsis æstimarentur fratribus, & syncretismi rei peragerentur. Dogmata ex ipsis propugnatorũ scriptis, ubi exstant, certissimè cognosci videntur, qui, si errores astutis verbis palliare norunt, hæc fraus oculatioribus facile transparet. In illis, quæ propriè historici sunt argumenti, æquos iudices imitari convenit, qui utramque partem ita audiunt, ut alteri quoque aures commodent. Si quæ dantur documenta vera, præcipue Epistolæ, multum lucis adferunt, ac diligentissimè conquiri & excuti merentur. Quæ eidem religioni addicti, contra socios proferunt, maximi sunt facienda, nisi particularibus eos caus-

caussis ad calumniandum exstimulatos fuisse constiterit. Fines Politicos, qui religioni interveniunt, accuratius exploratos habere, ad multas utique tricas explicandum prodest.

§. XIII.

IN primis diligenter inquirendum, quibus fundamentis fides cujuslibet Historici nitatur, an ipse rebus gerendis vel præfuerit vel interfuerit. Aut, si aliorum fidem sequatur, an ad acta publica & archiva admissus sit, an rumoribus & proletariis scriptoribus credat. Hinc prudens Lector observare potest, quid pro tuto apprehendere, quid pro suspecto habere debeat. Ubi plures eandem rem tractant, eos inter se conferre
ex-

expedit. Tum multa ab aliis circumstantiis colligere datur, quæ alii omiserunt. Qui tamen sua ex aliis depromerunt, ubi fontes ipsi superflui sunt, non adeo sollicitè quæri debent, nisi priorum labores meliorem in ordinem redegerint.

§. XIV.

Ingenium Historici probè est explorandum. Si quis rerum & circumstantiarum nullum delectum habet, ordinem invertit, digressiones facit prolixas ac ineptas, & in multis sibi contrariatur, eum iudicio destitui & vitio vanitatis laborare evidens est. Hæc observatio centones ineptiarum & mendaciorum, quorum magna est seges, a veris Historicis distinguit. Fontes

tes hujus vitii indagare juvat. Quidam memoria valent, varias res, quas parum expendant, arripiunt, imo retinent. Has ordinare nesciunt, & examinare negligunt. Sic animus farragine confusarum notionū obruitur, quæ ubi imaginatione agitari cœperint, torrentis instar erumpunt. Quidquid ab ejuscemodi ingenio profluxerit, est præceps, vagum & boni sensus expers. Nulla literaturæ pars historiâ magis affectuum frigus, ordinem & judicii constantiam requirit. Mea sententia, una pars imaginationis, duplum memoriæ, quadruplum vel plus judicii optimum constituet Historicum.

DAntur etiam homines ad assentandum compositi, qui in mediocribus factis laudes cumulant, & heroicas ubique virtutes crepant. Hi, Poëtarum more, potius quid fieri debeat, quam quid factum sit, docent. Multa sine sensu verba conglomerare illis est solenne. Eorum fraus prudentioribus facile patescit, quemadmodum usu discimus, homines in vita communi, inutili verborum & ceremoniarum apparatu utentes, fidem plerumque amittere. Aliis vero satyricum contigit ingenium, ut ad quælibet carpenda facti videantur. Periculosus est horum dolus, quod sub specie ingenuæ veritatis etiam latere sole-

soleat. Si quid ejuscemodi homines irritaverit, tum omnes ingenii nervos ad maledicendum intendunt. Verum, ut nimia laudum congeries adulationem prodit, ita licentior ista critica calumniandi pruriginem in apricum sistit.

§. XVI.

Panegyristas omnes in censum adulatorum referre non iustineo. Eodem enim numero haberi debent, quæ ab illis dicuntur, atque verba honoris communiter recepta, quibus non propria significandi vis, sed usus & applicatio pretium constituit. Simplex quidem factum non fingunt, nisi admodum sint inepti, sua tamen tot additamentis onerant, ut ad distinguen-

gvendum ab ascititiis solida, lyn-
ceis opus sit oculis. Par est ra-
tio Poëtarum. Argumentum ex
veritate facti quandoque mu-
tuantur, sed infinita de ingenio
suo addere necessum habent.
Hyperbolica etjam facta osten-
tant, qualia nunquam patrata
sunt, nec patrabuntur unquam.

§. XVII.

SUpervacaneum foret ingeni-
um Historici rimari, si suum
ignoret Lector. Ejus præjudicia
frustra deteguntur, nisi emen-
dentur propria. Historiarum
est commune fatum, ut pro di-
versitate Lectorum diversissima
subeant judicia. Qui homini,
reipublicæ, vel statui favent, ho-
nori eorum parum consultum
indignantur; eorumdem osores
plus

plus justo illis tributum, & vitia, emphaticis non satis verbis depicta, stomachantur. Vel sola veritatis professio graves provocare censuras nunquam non apta est. In originem præjudiciorum domesticorum inquirere, animum contra affectus obfirmare, & singula proprio & intrinseco metiri pretio, sapiens est ac generosum.

§. XVIII.

Omnem veterum Historico-
rum fidem in dubium vo-
care, temeritas foret stulta, sin-
gulis in illis obvenientibus as-
sensum præbere, coeca æstimare,
tur credulitas. Si, mundo jam
oculatissimo, & in summa li-
terarum luce, aliquid parum
C firmi

firmi narrationibus adhæret, quid in ista temporum caligine & continuo bellorum tumultuumque strepitu contigisse existimabitur? Quæ de gentium origine traduntur, tantum non omnia incerta sunt, & infinitis fabulis referta. Quas ipsos finxisse Historicos censendum non est. Neque enim ita fuerunt simplices, ut adeo manifestò falsa, sub veri specie mundo obtrudere voluerint; sed quod per rumores & traditiones ad eos delatum erat, subducere fuit religio, præcipuè, quum istis involucris partem veritatis contineri, non sit dubitandum. Quæ in illis miracula utramque constituunt paginam, pro figmentis rudium & supersticiosorum.

Hoz

Hominum ita sunt habenda, ut conjecturis de providentiæ divinæ nutu, & malignorum geniorum illusionibus, nullus non sit locus. Idem de miraculis, a Pontificiis scriptoribus recenseri solitis, judicium valeat, nisi quod malitia horum sit major, qui vel ipsi effingunt, vel ab aliis efficta, tam putida mendacia ad regnum tenebrarum stabiliendum producunt. Orationes & consultationes magna ex parte Historicorum ingenio debentur, qui, ubi temporum & circumstantiarum rationem habent, si non ubique laudem, saltem veniam merentur.

§. XIX.

Cavendum omnino a pluri-

bus præjudiciis, in scriptis Historicorum præcipuè veterum, dispersis. In statu Aristocratico viventes, quidquid libertati contrarium, ceu injustum rejiciunt. Quidam fortitudinem sine justitia, astutiam sine virtute alii extulerunt. Tyrannorum (uti dixerunt) necem vel expulsionem injustis laudibus prosecuti sunt multi. Omnes, extra Græciæ & postmodum Romani imperii pomoeria constituti, fastuoso barbarorum nomine vocabantur.

§. XX.

INter legendum Historias, peregrinantium morem imitari convenit, qui in amplis & populosis urbibus diutius morantur. Sic ubi magnæ rerum
mu-

mutationes explicantur, attentionem tenacius defigere juvat. Illas enim producere solent homines, in quibus extremas natura vires expromsit, & qui perfectiones, quas humana conditio admittit, in summo gradu constitutas, exhibent. Confiliorum, ausuum, & facinorum concursus repræsentatur. Ubi imperii alicujus fines latè amplificati fuerint, ejusque status rectè formatus, exigua additamenta vel decessiones extrinsecus accidentes, ut & nævi vel emendationes intrinsicæ minores parum sentiuntur, eodem modo ac in abundantia divitiarum ad minora lucra vel damna vix advertitur. Quum vero post temporis spatium sen-

sibilis mutatio deprehenditur, successivos incrementorum vel decrementorum gradus observare, prudentiæ Politicæ nervus est. Nam sæpè in republica, adhuc florentissima, occultæ delituerunt malorum causæ, quæ in ejus exitium tandem eruperunt.

§. XXI.

UT rebus ipsis conveniens instituat^r judicium, non tantum Hominum singulorum & integrarum nationum indolem explorasse juvât, sed temporum genios, suis periodis distinctos, considerasse. Simplicitas & superstitio antiquissimorum hominum character fuit. Accesserunt tempora, sævissimis bellorum motibus

tibus formidabilia. Posthac in Græcia, mox Romæ copiosior vitæ cultus enituit. Nec mora, hæc humanæ felicitatis præludia irruens bellorum vis oppressit. Hac pulsa calamitate, & invalescente regno tenebrarum, totus mundus, superstitioni, barbariei, ignorantie, & infinitis fraudibus immerfus fuit. Tandem, benignioribus fatis, veræ religionis exortus veræ scientiæ auro-ram comitem habuit. Superstitiones proscriptæ & expulsæ, literæ non mercenariæ regni tenebrarum ministræ, sed solidæ, & vitæ humanæ servire aptæ paulatim caput extulerunt. Artes etjam reliquæ felicitatem generis humani promoventes, magis magisque excoli cœptæ.

Delicatiores homines vix cre-
dent, gustus illius generalis,
quo mundus jam regitur, &
cujus ipsi sunt servi, fundamen-
tum in literis delitescere, sed
sagaciores id agnoverunt, imo
universis Europæ Principibus
hoc demum patuit arcanum.
Eum enim in finem eruditæ in-
stituerunt societates, illis privi-
legia, præmia, & honores con-
tulerunt, ut hac ratione con-
tra ingruentem barbariem sat
validè cautum foret, ut ex illis,
sobria de rebus judicia in mun-
dum emanent, quibus vel
non advertentes Homines im-
buantur, atque artes inde
tanquam ex incorruptis fonti-
bus pullulantes, universum vi-
tæ civilis ambitum fecundent.

Neque

Neque spem neque sumtus irritos fuisse deprehendet, qui vel externam generis humani faciem jam adpexerit, eamque cum vario ejus habitu, qui olim fuit, comparaverit. Quibus interiora rerum contueri datur, vivaciores lucis stricturnas percipient. Periculum tamen est, ne dum homines sublimia potius, quam utilia sectantur, & nullos rationi fines statuunt, in aliquid incidant, religioni sanctissimæ, & virtuti, quam verè felicitatis animam dixero, contrarium. Hunc Hominum gustum (liceat eo vocabulo uti), pro varia temporum ratione infinitis modis variantem, cognoscere, & intra ejus modum consiliorum & nego-

tiorum rationem constringere, viam parat tutissimam, ad formandum judicia æquabilia, nativa, & cum ipsis rebus congruentia. Nam æque in tenebris palpat, qui alios suo ingenio æstimans, meras subtilitatum tricas nectit, ubi aliis fortè ne per somnium quidem ejuscemodi in mentem venit, ac qui tricarum, ab aliis constructarum, capita indagare, & nodos solvere non valet.

§. XXII.

Varia ex Historiis exempla colligere, collecta in suis circumstantiis examinare, examinata inter se conferre, ex eorum comparatione regulas generales construere, constructas secundum ordinem materiarum dil-

disponere, tutissima est ratio prudentiam Politicam adquirendi. His debentur principiis, scripta, quæ alicujus momenti exstant Politica. Id enim certissimum regulas ab exemplis hic descendere, non contra. Multum autem judicii postulat, propositis exemplis, adeo incortice non hære, ut ad ipsam rerum medullam attingatur. A lectione vaga & inconstanti abstinendum, unde nihil solidi addiscitur. Rerum seriem animo infigere operæ pretium est, sic rectius de illis judicare dabitur.

§. XXIII.

Qui ex Historiis de rebus publicis plenius instrui cupiunt, illis leges earum pervestigare con-

conducit. Per has enim imperium civile suas exserit vires. Hinc etiam de ratione regiminis judicari debet. Leges sunt instar nervorum, quibus reipublicæ partes continentur & moventur. Ex illis civium jura, privilegia, officia, & totius reipublicæ contextus cognoscitur. Quo tempore, ob quas causas, leges sancitæ sint, quemadmodum pro varietate temporū variaverint, an ipso temporis tractu obsoleverint, an abrogatæ, quantum valuerint ad felicitatem reipublicæ, quid vitii habuerint, hæc inquā accuratè dispicere, jurisprudentiæ non minus quam Historiæ clavis est. Nam, ut ad leges rectè ferendas, requiritur populi & status notitia, quibus apta-

aptari debent, ita ad explorandum populi & status ingenium, legum indolem novisse expedit.

§. XXIV.

DE comparatione Historiæ veteris & recentioris ita sentio. Plurimos veterum in rebus narrandis & fidem, & prudentiam, & eloquentiam adhibuisse, adeoque ab eorum lectione incipiendum, gustumque Historiæ pragmaticæ inde hauriendum, omnes largiuntur. Nemo autem præjudiciis expers negaverit, res, quas describit Historia, simplices olim exstitisse quam nunc sunt. Nam sapientia non minus quam propagatione suis ex visceribus genus humanum crescit. Ex institutis vitæ civilis & omnibus artibus hoc
evl

) o (
evidentissimum. Historia, ut rerum naturam sequi debet, & verum earum characterem exprimere, ita quo res ipsæ perfectiores fuerint, eo plus utilitatis earum narratio adfert. Vel ob id magis æstimanda Historia recentior, quod, res in ea exstantes, cum præsentibus majorem habeant affinitatem, & causæ harum, proximæ in illis quærendæ sint. Quis enim hodiernum Europæ statum cognoscet, nisi cui mutationes hujus & superioris sæculi innotuerint. Scriptores mediæ ævi, quo ruditas & barbaries dominabantur, artem Historicam non adeo observasse constat, quos vero recentior tulit ætas, non tantum veteres hac in

in re feliciter imitatos fuisse, sed quandoq; superasse æ qui æstimatores censent. §. XXV.

Cautione opus est, ne quis mutuum caussarum & effectuum nexum in actionibus humanis ita consideret, ut providentiam divinam excludat, & humanæ prudentiæ omnia vindicet. Hic error, quem maxima nonnunquam ingenia errare solent, impietatem progignit, & homines vitæ practicæ ineptos reddit. Non minima enim sapientiæ humanæ est portio, providentiam Divinam rectè adgnosceret, & venerari. Vel quid fidei ab eo expectandum est, qui, religione & virtute contempta, propriam duntaxat utilitate omnia metitur? Huic dogmati omnium temporum experientia reclamant. Ejus Patronos vel ob id simplices esse deprehendas, quod infirmitatem humanam nondum intellexerint. Acutissima sæpè consilia & tutissimis, ut visum est, rationibus nitentia, per impedimenta physica vel moralia, quæ ne sagaci-

cissi-

cissimus quidem prævidere potuit, in irritum reciderunt. Quin experientia docet, qui suo ingenio & fortunæ, ab illo fabricandæ, se commiserunt, tragicos plerumq; exitus nactos fuisse. Si quid in contrarium proferri possit, exemplorum confirmantium multitudine dispellitur.

§. XXVI.

PLurima de methodo legendi & excerptendi adferri possent, quæ a viris eruditissimis copiosè tractata, hac brevitate includi nequeunt. Ab instituto quoq; alienum est, Historicos recensere, & singulorum virtutes & vitia notare, quod multi integris libris præstiterunt. In vulgus nota sunt Historiæ subsidia, Geographia, Chronologia, Genealogia & suo modo Heraldica, quæ, quomodo applicari debeant, meum non est dicere. Plures observationes addi forte deberent, quarum non paucas cogitavi, sed ulteriorem translationem accisæ facultates jam non admittunt.

S. D. G.